

Stavbe našega Narodnega arhiva

MARIJA OBLAK ČARNI

Po razpadu avstro-ogrske monarhije leta 1918 je le deželna Kranjska z Ljubljano v celoti prešla v Jugoslavijo. Tako je Deželnemu arhivu v Ljubljani pripadla vloga nosilca arhivske tradicije za slovensko ozemlje v novi državi. Ideja o združitvi arhivov vseh slovenskih pokrajin v osrednjem arhivu v Ljubljani je bila v strokovnih krogih navzoča že v obdobju avstro-ogrske monarhije. Leta 1910 je dr. Josip Mal zapisal: "Z ustanovitvijo takega osrednjega arhiva slovenskih pokrajin bi bil storjen velik korak naprej. Urejen arhiv potrebuje vsako vseučiliško mesto – in to naj bi bila enkrat tudi naša Ljubljana in vrhutega še središče zedinjene Slovenije -, potrebuje ga brezpogojno..."¹

Tej zamisli je sledil dr. Josip Mantuani, direktor Deželnega muzeja v Ljubljani, ko je novembra 1918 pripravil poročilo o kulturnozgodovinskih zbirkah na slovenskem nacionalnem ozemlju za komisijo, ki naj bi odločala o njihovi usodi v novi jugoslovanski državi. V poglavju o arhivih je predstavil sumaren pregled arhivalij, zbranih v arhivu v Deželnem muzeju. Kot pomembno pa je navedel tudi gradivo civilnih in cerkvenih ustanov, industrijskih obratov, raznih družb, zadrug in društev na Kranjskem ter drugih delih slovenskega ozemlja. Po njegovem mnenju bi morali v javni arhiv pridobiti tudi nekatere privatne arhive, v katerih so zastopane javnopravne zadeve. Zapisal je, da je treba v Ljubljani ustanoviti osrednji arhiv in v njem združiti gradivo iz Kranjske in drugih slovenskih delov države. V novo državo pa bi bilo treba prenesti dele nekdanjih državnih arhivov, ki se tičejo njenega ozemlja, tako listine, kronike, spise ministrstev in državnih namestništev. Poskrbeti je treba, da bomo gradivo za našo zgodovino dobili v svoje lastne arhive, da bi se drugje ne uničilo ali pa bi le-to zaprli našim raziskovalcem.²

Za začasno hrambo tega obsežnega združene-ga arhiva bi po Mantuanijevem mnenju našli dovolj velike, suhe in zračne prostore v kateri izmed vojašnic, ki bo ob sklenitvi miru izpraznjena. Kot drugo možnost namestitve je omenjal ljubljanski grad.

Dobro zamišljen načrt med prehodom v novo državo ni bil uresničen. Zbirke prejšnjega Deželnega arhiva so ostale v muzejskih prostorih, kjer

ni bilo možnosti širitve in razvoja. Kasneje je bilo nekaj poskusov, da bi arhiv postal samostojna ustanova. Tako je bil leta 1926 ustanovljen Državni arhiv. A ostal je v muzeju in njegovo delovanje je bilo povečini omejeno na območje nekdanje Kranjske.

Na pomen Državnega arhiva in potrebo, da se mu zagotove prostori, ki bi omogočili njegovo širitev, razvoj in delovanje kot osrednje slovenske kulturne ustanove, so v tridesetih letih opozorili strokovni krogi v zvezi z akcijo za graditev univerzitetne knjižnice. Dr. Josip Mal, tedaj direktor Narodnega muzeja, je v Znanstvenem vestniku³ poročal, da so vse arhivske zbirke v muzeju prenatrpane in ni misliti na sprejemanje novih arhivalij, kaj šele na popis in koncentracijo vseh pomembnejših dokumentov v osrednjem arhivu. Svojega lastnega osebja arhiv ni imel in je moral njegove posle opravljati muzejski direktor sam. Predlagal je dve zamisli rešitve prostorov za arhiv, obe v zvezi s projekti za univerzitetno knjižnico, Mestni muzej in Obrtni muzej, ki ga je tedaj snovala Zbornica za trgovino, obrt in industrijo. Po prvi zamisli naj bi arhiv dobil svoje prostore v novi zgradbi univerzitetne biblioteke. Zanj naj bi uredili prostore, ki so bili v Plečnikovem načrtu določeni za skladišča in jih biblioteka še dolgo ne bo potrebovala. Po drugi zamisli pa naj bi se del zbirk Narodnega muzeja preselil v na novo ustanovljeni Mestni oziroma Obrtni muzej. S tem bi v Narodnem muzeju dobili nekaj prostora za arhiv.

Zamisli dr. Mala je v Akademskem glasu podprl dr. Fran Zwitter. Predstavil je razmere glede arhivov v svetu in menil, da je čas, da bi tudi pri nas imeli osrednji arhiv, v katerem bi se zbirali, hranili in raziskovali dokumenti slovenske zgodovine. Zapisal je, da "bi morali uvrstiti med prve točke našega kulturnega programa poleg univerzitetne biblioteke in Akademije znanosti tudi postavitev Narodnega arhiva".⁴

Arhiv je ostal v prostorih Narodnega muzeja. Ob preselitvi zbirke starega pohištva iz Narodnega v na novo ustanovljeni Mestni muzej leta 1937 je arhiv pridobil nekaj prostora in je v tistem času lahko prevzel precej starejših sodnih fondov. Nekaj gradiva pa je bilo že pred vojno zloženega tudi v muzejski kleti. Leta 1939 se je v arhivu zaposlil arhivar dr. Stanko Jug.

¹ J. Mal, Pomen in organizacija arhivov. Dom in svet XXIII, Ljubljana 1910, str. 23-24.

² Arhiv Republike Slovenije (odslej ARS), AS 1249, Josip Mal, Dr. Josip Mantuani: Poročilo o kulturnozgodovinskih zbirkah na slovenskem ozemlju, Ljubljana, november 1918, tipkopis, š. 8.

³ Dr. Josip Mal, Organizacija ljubljanskih arhivov. Znanstveni vestnik I, št. 1, Ljubljana, 1934/1935, str. 3 sl.

⁴ Akademski glas III, Ljubljana, 12. februarja 1935, št. 5 (Za ustanovitev Osrednjega arhiva).

Univerzitetno biblioteko so gradili do začetka druge svetovne vojne, knjige so v novo poslopje selili že po italijanski okupaciji leta 1941. Tako ni bilo možnosti za načrtovanje in zidavo arhivske stavbe. Arhiv je v Narodnem muzeju dočakal konec vojne. Maja 1945 je bilo vse gradivo v muzejskih kletih, kamor ga je v letih 1943/1944 zaradi zaščite pred bombnimi napadi prenesel dr. Stanko Jug. Bil je spet brez svojega strokovnega osebja. Dr. Stanka Juga so nemški okupatorji leta 1944 zaprli, nato poslali v koncentracijsko taborišče Dachau, tam je februarja 1945 umrl.

Po vojni je Narodna vlada Slovenije z uredbo dne 31. oktobra 1945 ustanovila Osrednji državni arhiv Slovenije.⁵ Ta je prevzel gradivo nekdanjega Državnega arhiva, spise odpravljenih uradov in arhivalije, ki jih je po vojni zbiral Federalni zbirni center, to so arhivalije, ki so ob osvoboditvi prišle v last države, kot so arhivi društev, podjetij, privatnih oseb in podobno. Arhiv je postal tudi nadzorni organ za druge arhive v Sloveniji.

Z letom 1945 so se začela tudi iskanja ustreznih prostorov za preselitev arhiva. Oktobra 1945, še pred sprejetjem uredbe o Osrednjem državnem arhivu, je minister za kulturo dr. Ferdo Kozak skušal od Komisije za upravo narodne imovine pridobiti za arhiv hišo na Novem trgu št. 5 v Ljubljani, dokler ne dobi nove "prav posebej zanj zgrajene stavbe".⁶ Arhivalije so hoteli še pred zimo prenesti iz prenatrpanih muzejskih kleti v primernejše prostore. Medtem je bil ustanovljen Osrednji državni arhiv (ODAS). Njegova prva skrb so bili prostori, pri čemer so ga ves čas podpirali zgodovinarji, ki so pri iskanju rešitev tudi aktivno sodelovali. Ker na prošnjo za hišo na Novem trgu ni bilo odgovora, je ministrstvo na pobudo ODAS že januarja 1946 prosilo za dodelitev Zoisove hiše na Bregu št. 20 (danes Breg št. 22) v Ljubljani. To so ODAS že aprila 1946 ponudili, a potrebna je bila temeljitih popravil, poleg tega je bila popolnoma zasedena s stanovalci. Njihova izselitev je bila v tistem času nerešljiv problem. Arhiv je začel iskati možnost za novogradnjo. Ministrstvu za prosveto, ki je poleti 1946 pripravljalo program graditve prosvetnih ustanov, je predlagal zidavo arhivskega poslopja. Primerna lokacija bi bila ob Erjavčevi cesti na zemljišču nekdanjega podjetja Vošnjak iz Šoštanja.

Graditev poslopja Osrednjega državnega arhiva je bila sprejeta v prvi petletni plan (1947-1951). Gradili bi ga po vzoru češkega državnega arhiva (Archiv země české). Ravnatelj ODAS je dobil nalog za dvomesečno študijsko bivanje v

Pragi, da bi si arhiv ogledal, preštudiral načrte, pridobil kopije in se s tamkajšnjimi strokovnjaki pogovoril o njihovih izkušnjah. Nič od tega se ni uresničilo. Dogodki leta 1948 so s svojimi posledicami ustavili izvajanje petletnega načrta. Tudi Osrednjemu državnemu arhivu so prekrizali načrte za zidavo nove stavbe.⁷

Arhiv je še naprej iskalčasne rešitve za hranjenje arhivskega gradiva, ki ga je bil prisiljen prevzemati in reševati pred izgubo in uničenjem. Velike količine na novo prevzetega gradiva je deponiral na podstrešju Narodne in univerzitetne knjižnice in po kletih v Ljubljani v stavbah razpuščenih uradov, tako v Župančičevi 3 in 8 ter na Cankarjevi 1 in 11, v Tomšičevi ulici 7 in v Gregorčičevi ulici.⁸ Marsikaj je moral pustiti na terenu, da bo prevzel, ko bo za to imel izpolnjene pogoje.

Vprašanje se je zaostriilo, ko je Narodna in univerzitetna knjižnica februarja 1951 zahtevala izpraznitev podstrešja v njeni stavbi.⁹ Arhiv je tam imel deponirane obsežne fonde političnih in oblastnih uradov od 1860 do 1945, gradivo Kranjske industrijske družbe, gospostev in drugo. Tam je bilo tudi gradivo, ki ga je zbral Federalni zbirni center.

Kam z gradivom, ki ga je bilo po ocenah arhivistov za dvajset vagonov? Skušali so pridobiti stavbo nekdanje Narodne banke v Tomšičevi ulici 7 (danes Tomšičeva ulica 3),¹⁰ ki bi bila brez večjih adaptacij primerna za vskladiščenje gradiva. Predlog za dodelitev so vložili na Vlado LRS in na Mestni ljudski odbor Ljubljana. Prepričani so bili, da bodo uspeli. O tem so že poročali Glavnemu arhivskemu svetu v Beograd in zvezni časopis Arhivist je v začetku leta 1952 prinesel vest, da je Državni arhiv v Ljubljani dobil prostorno zgradbo neke nekdanje banke v centru mesta.¹¹ A stavbe niso dobili. Zaman so prosili tudi za prostore na Trgu francoske revolucije št. 3 in 7, odkoder so septembra 1951 izselili Muzej narodne osvoboditve in njegov arhiv. Dobil jih je Inštitut za narodnostna vprašanja.¹² Arhiv je zaprosil za katero od stavb republiških svetov s področja gospodarstva, ki so jih tedaj razpuščali, na primer stavbo v Župančičevi 3 ali 8.¹³ Najprimernejša pa bi bila stavba Sveta za prosveto in kulturo. Za zadnjo jih je posebno podpiral Arhivski svet.

⁷ Glej op. 5.

⁸ ARS, AS 1229, France Škerl, š. 62, (odslej Škerl), Spomenica, poslana IS LRS dne 30. 10. 1953.

⁹ ARS, AS 0, Arhiv Republike Slovenije, š. 2, a. e. 336.

¹⁰ Škerl, Historiat problematike prostorov DAS (zapiski); Spomenica z dne 11. novembra 1953.

¹¹ Arhivist, II. zv., Beograd 1952, str. 113.

¹² ARS, AS 0, Arhiv Republike Slovenije, š. 2, dopis Predsedstva vlade LRS z dne 4. 12. 1951.

¹³ Prav tam, š. 3, dopis Predsedstvu vlade LRS z dne 27. 5. 1952.

⁵ Marija Oblak-Čarni, Arhivi v Sloveniji 1945-1950, Arhivi XIII, 1-2, Ljubljana 1990, str. 85 sl.

⁶ ARS, AS 1199, Komisija za upravo narodne imovine, pismo Ministrstva za prosveto, Oddelka za kulturo predsedstvu Narodne vlade Slovenije, prejeta dne 31. 10. 1945.

Virantova hiša z gospodarskim poslopjem in Gruberjeva palača pred letom 1945 med Levstikovim trgom, Zvezdarsko in Rožno ulico. Muzej novejšje zgodovine, Ljubljana, Fototeka.

Že je kazalo, da se bo problem za Arhiv¹⁴ ugodno razpletel. Izvršni svet LRS mu je spomladi 1953 res dodelil stavbo Kazine (danes Kongresni trg 1), kjer je bil dotlej Svet Vlade LRS za prosveto in kulturo. Zgodovinarji so na VIII. zborovanju na Ptujju septembra 1953 že pozdravili rešitev prostorskega vprašanja Osrednjega državnega arhiva Slovenije!

Stavba Kazine je ustrezala osnovnim zahtevam za hranjenje arhivskega gradiva. Arhiv je v kratkem času pripravil prostore, preselil približno 6000 tekočih metrov arhivalij in jih uredil do take stopnje, da je bilo mogoče raziskovalno delo. Raziskovalcev na dotlej nedostopnih arhivalijah je bilo vsak dan več. Kazalo je že, da bo začel opravljati svojo funkcijo v polni meri.¹⁵ Že novembra 1953 pa je dobil odločbo, naj Kazino izprazni, ker je dodeljena na novo izvoljeni ljudski skupščini. Na voljo mu je bilo dano 683 kvadratnih metrov prostorov Poštne direkcije v Virantovi hiši¹⁶ na Levstikovem trgu v Ljubljani.

Arhiv je poskusil vse, da se ne bi bilo treba seliti v stara, slabo vzdrževana poslopja. Člani Arhivskega sveta prof. dr. Milko Kos, prof. dr. Fran Zwitter in dr. France Škerl so pri predsedniku skupščine Mihu Marinku skušali doseči, da bi za skupščino našli drugo stavbo. Komisija gradbenih strokovnjakov Slovenija projekta je izdelala strokovno mnenje, da zlasti vlažno pritličje in nenosilno drugo nadstropje nista primerna za arhiv. Na podlagi njihovega mnenja so Izvršnemu svetu poslali spomenico, naj obnovi neuresničen načrt reševanja prostorov za ODAS iz leta 1951 s stavbo v Tomšičevi ulici 7,¹⁷ za katero so bili izdelani že načrti za postavitve arhivskih polic v vseh treh etažah.¹⁸ Če to ni mogoče, pa naj bi dobil Jelačinovo hišo s skladiščem (nekdanji Prezidij ljudske skupščine) na Aškerčevi cesti 1 in 3, ki jo je Mestna občina spomladi 1953 že nameravala dati Arhivu. V spomenici so prizadeto zapisali: "Če je potrebno rešiti problem prostorov za novo skupščino LR

¹⁴ Ime osrednje arhivske ustanove se je večkrat menjalo, zato ga v članku kratko poimenujemo "Arhiv", pisano z veliko začetnico. (Leta 1945 ustanovljeni Osrednji državni arhiv se je leta 1953 po načelih nove ustave preimenoval v Državni arhiv LRS in leta 1966 po zakonu o arhivskem gradivu in arhivih v Arhiv Slovenije. Ko je po zakonu o republiški upravi iz leta 1975 in zakonu o sistemu državne uprave iz leta 1979 postal republiška upravna organizacija, se je imenoval Arhiv SR Slovenije, po osamosvojitvi države je Arhiv Republike Slovenije).

¹⁵ Prav tam, §. 3, a. e. 431, poročilo o delu Arhiva za leto 1953.

¹⁶ Arhiv je leta 1953 dobil prvi nadstropji v Virantovi hiši in

Gruberjevi palači. "Virantova hiša" so tedaj imenovali celoten stavbni kompleks med Levstikovim trgom, Zvezdarsko in Rožno ulico, ki ga je po prvi svetovni vojni kupila Poštna direkcija. Vhodi v vsa tri poslopja so bili z Levstikovega trga. Po vselitvi je Arhiv obdržal glavni vhod, ostala dva je kasneje zazidal. Sedež Arhiva je bil zato na Levstikovem trgu do leta 1978, ko so odprli stari vhod v Gruberjevo palačo iz Zvezdarske ulice.

¹⁷ Škerl, Spomenica z dne 11. novembra 1953.

¹⁸ ARS, AS 0, Načrt preureditve prostorov v arhiv (arhitekt Rohman, projektant Janežič, 11. 2. 1953).

Slovenije, potem zahteva čast republike, da se dostojno uredi tudi vprašanje prostorov za naš centralni republiški arhiv". Stroka ni uspela. Treba se je bilo seliti. Približno tretjino v Kazini zbranega gradiva so konec leta 1953 preselili v Virantovo hišo in tam zapolnili razpoložljiv prostor. Ostalo je še gradivo v pritličju Kazine. Poštna direkcija tedaj ni bila pripravljena odstopiti več prostora, zato je Svet za kulturo in prosveto predlagal, da preostali arhiv preselijo v drugo nadstropje Cukrarne na Poljanskem nasipu 40. Ker dotrajani leseni stropi v Cukrarni obremenitve ne bi prenesli, je Arhiv dobil dovoljenje skupščine LRS, da gradivo začasno prenese v kazinsko klet.¹⁹

Fotografija, ki kaže prostorsko stisko arhiva. Priloga k spomenici iz leta 1951. Arhiv Republike Slovenije, AS 0.

Že januarja leta 1954 pa je skupščina zahtevala, naj vse prostore izpraznijo. Poleg tega so ob pregledu arhivov, uskladiščenih po kletih, ugotovili, da jih zelo ogrožata vlaga in plesen, zlasti na Cankarjevi cesti 1 ter Župančičevi ulici 3 in 8.²⁰ Edina možnost je bila prenesti gradivo v Virantovo hišo. A Poštna direkcija dodatnih prostorov

še ni bila pripravljena izprazniti. Težave je povečalo še izlitje vode v kletih na Cankarjevi 1 in Župančičevi 3. Ob veliki prostorski stiski je bilo treba iskati še prostore za sušenje mokrega arhivskega gradiva. V Cukrarni mu je nekaj svojih rezervnih prostorov začasno odstopil Narodni muzej.²¹

Maja 1954 so znova poslali vladi vlogo²² za dodatne prostore v Jelačinovi hiši na Aškerčevi cesti 3. Predsedniku Borisu Kraigherju so jo izročili predstavniki Arhivskega sveta, Zgodovinskega društva in Društva arhivskih delavcev. Svet za kulturo je nato imenoval komisijo, ki naj v Ljubljani poišče ustrezno poslopje za arhiv. Komisija je predlagala hišo na Novem trgu št. 5,²³ ki jo je že leta 1945 ministrstvo za kulturo nameravalo pridobiti za Arhiv. Po izračunih Mestnega projektivnega biroja – idejni projekt adaptacije stavbe sta izdelala inž. Bohinec in inž. arh. Pavel Goestl – bi obnova, z izgradnjo nadomestnih stanovanj za 21 strank, veljala 77.533.000.- dinarjev. Arhiv je predlagal, da Svet za prosveto in kulturo vnese investicijo v načrt za naslednje leto.²⁴ Denarja za adaptacijo hiše na Novem trgu 5 Arhiv ni dobil.

Spomladi leta 1955 je Arhiv zaprosil Urad za regulacijo Ljubljane za rezervacijo primerne zemljišča za stavbo Državnega arhiva.²⁵ Vodstvo Arhiva je bilo še vedno prepričano, da bo uspelo z novogradnjo. Menilo je, da problema ustrezne namestitve arhivov ne morejo rešiti z nobenim od prostorov, v katerih jih imajo trenutno uskladiščene.²⁶ K prošnji za lokacijo so priložili poročilo k programski skici "Stavba državnega arhiva",²⁷ ki jo je na oddelku za arhitekturo Tehniške fakultete izdelal Vladimir Mušič. Programska skica je bilo diplomsko delo pri profesorju Edu Ravnikarju. Zanimiva pa je tudi zato, ker je

²¹ Škerl, Poročilo komisije z dne 26. 10. 1954; izjava Petra Ribnikarja.

²² ZAL, LJU 480, MLO Ljubljana, prosveta in kultura, t. e. 44, a. e. 641, Spomenica z dne 15. 5. 1954.

²³ Prav tam, "Poročilo komisije SPK LRS, katera je imela nalogo, da predlaga SPK LRS ustrezno rešitev prostorov Državnega arhiva LR Slovenije", b. d. Komisija je poročala tudi, kje je imel Arhiv tedaj uskladiščeno arhivsko gradivo in koliko – izmerili so ga v kubičnih metrih: na Levstikovem trgu v Ljubljani 320 kubičnih metrov, v Kazini (v kleti) 268, v Narodnem muzeju 28,5, na Cankarjevi cesti 1 (klet) 20, na Cankarjevi cesti 5 (klet) 70, na Cankarjevi cesti 11 (klet) 75,5, v Župančičevi ulici 3 (klet) 160, v Župančičevi 8 (klet) 10, na Sodišču 20, v Bistri 25, Franciscejske zemljiške knjige po okrajnih sodiščih 50 kubičnih metrov; skupaj 1047 kubičnih metrov ali približno 11.000 tekočih metrov arhivskega gradiva (1 kubični meter = 10 tekočih metrov).

²⁴ ARS, AS 0, Delovno poročilo Državnega arhiva LRS za leto 1954, š. 4, a. e. 525; in AS 0, Idejni projekt adaptacije hiše Novi trg 5, 12. 8. 1954.

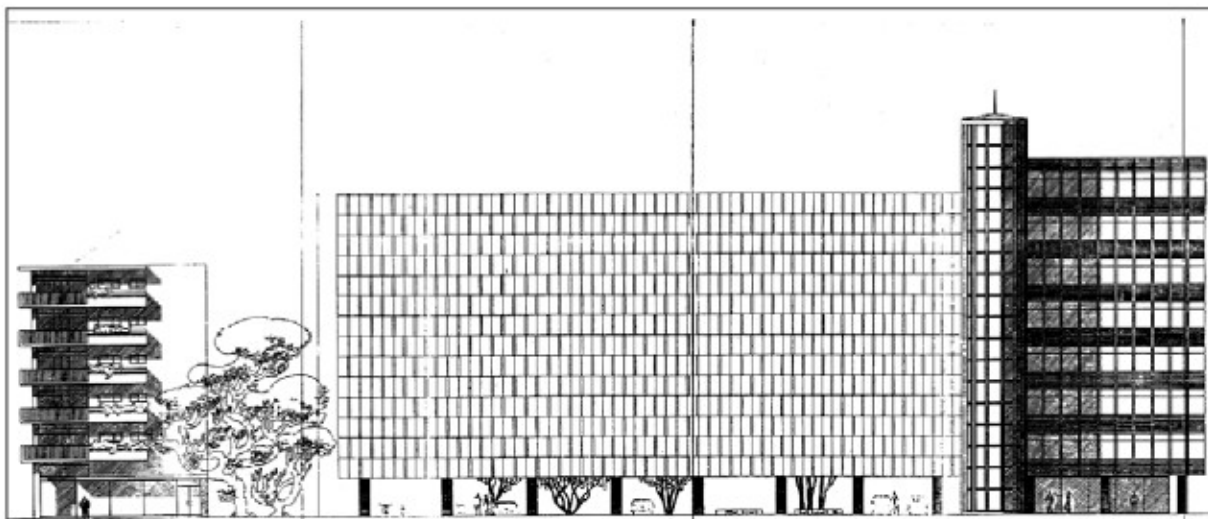
²⁵ ARS, AS 0, dopis Državnega arhiva LRS Mestnemu ljudskemu odboru Ljubljana z dne 24. 5. 1955, š. 4, a. e. 537.

²⁶ Glej op. 23.

²⁷ ARS, AS 0, Načrti za stavbo Državnega arhiva.

¹⁹ Škerl, zapiski; ARS, AS 0, š. 4, a. e. 525.

²⁰ Zgodovinski arhiv Ljubljana (odslej ZAL), LJU 480, MLO Ljubljana, prosveta in kultura, t. e. 44, a. e. 641, poročilo komisije z dne 16. 2. 1954.

Idejni načrt za stavbo Državnega arhiva ob Aškerčevi cesti v Ljubljani, 1957, projektant prof. inž. arh. Edo Mihevc. Arhiv Republike Slovenije, AS 0, gradbeni načrti.

bila izdelana na podlagi arhivskega programa, ki ga je podal Arhiv. V skici je avtor predvidel več zasnov arhivskega poslopja, od stavbe v enem bloku ali skladišča, ločenega od upravne stavbe. Objekt obsega 32 krat 27 metrov bi imel tri podzemne kletne etaže, štiri nadzemne etaže za javnost, upravo in strokovne delavce ter šest do osem etaž za skladišča. Skica ni bila vezana na določeno lokacijo. Obdelane so bile tri možne variante in sicer na delu nekdanjega Vošnjakovega vrta med ulico Josipine Turnograjske, Erjavčevo cesto in Nunsko ulico, ob Vegovi ulici, med iztekem Gregorčičeve ulice in realko (kjer bi bilo potrebno rušenje starejših stavb) in ob Prešernovi cesti med Nunsko ulico in Erjavčevo cesto. Varianta ob Vegovi ulici, ki se je avtorju zdela najprimernejša, bi dopuščala graditev arhivske stavbe obsega 45 krat 52 metrov. Pri teh merah bi zadostovalo le 5 ali 6 etaž. Direktor arhiva je v vlogi za lokacijo pripomnil, da se v priloženem poročilu k programski skici "natančno in dogovorno z nami upoštevane vse naše potrebe... tudi potrebe, ki bi jih bilo treba kriti v bližnji prihodnosti."

Arhiv je nadaljeval iskanje možnosti začasnega ustreznega skladiščenja gradiva. Novembra 1955 je ob podpori Društva arhivskih delavcev pripravil novo spomenico,²⁸ s predlogom, naj bi hišo na Novem trgu 5 uredili za potrebe Poštne direkcije. V tem primeru bi bila prenova cenejša, ker ne bi bilo potrebno ojačevanje stropov, kar je bilo v primeru arhivskih skladišč nujno. Njene prostore v prvem in drugem nadstropju v Virantovi hiši in Gruberjevi palači pa naj bi dobil Arhiv, kar mu je bilo obljubljeno že leta 1953, ob selitvi iz kazinskega poslopja. Spomenico s priloženimi fotografijami kupov gradiva, uskladiščenega po kletih, so poslali političnim forumom

in upravnim inštancam v republiki. Delegacije Arhiva in Društva arhivskih delavcev so tudi osebno obiskale njihove predstavnike.

V proračunu za leto 1956 je republiška skupščina odobrila sredstva za študij in raziskave pri sestavi investicijskega programa in projektov za Državni arhiv, Okrajni ljudski odbor pa je odobril zaproseno lokacijo,²⁹ in sicer zemljišče na vogalu med Aškerčevo cesto in Gorupovo ulico (danes Slovenska cesta), nasproti Filozofske fakultete. Arhiv je pri Projektivnem ateljeju takoj naročil izdelavo investicijskega načrta. Pozneje je nekoliko okleval, ker naj bi dodeljena lokacija po mnenju nekaterih strokovnjakov zaradi vlažnosti ne ustrezala za zidavo arhivske stavbe. Zaprošil je za novo lokacijo ob Gregorčičevi ulici, med Igriško ulico in Gradiščem. S tem pa je bila izdelava načrtov odložena na naslednje leto. Za pridobitev nove lokacije je bilo malo možnosti, zato je Arhiv že januarja 1957 nadaljeval priprave za zidavo ob Aškerčevi cesti.³⁰ Idejni načrti, ki jih je tokrat naročil pri Projektu Koper – glavni projektant je bil arhitekt Edo Mihevc – so bili pripravljeni do poletja 1957. Predvideli so izdatke v višini 615.000.000.- din. Arhiv jih je predložil v pregled Republiški komisiji pri Izvršnem svetu LRS za revizijo investicijskih programov. Komisija je julija 1958 načrte vrnila³¹ in zahtevala predelavo "v smislu s sedanjimi težnjami po štednji v investicijah". Zahtevala je, naj

²⁹ ARS, AS 0, Odločba okrajnega ljudskega odbora Ljubljana z dne 2. 8. 1956, š. 4, a. e. 603/56.

³⁰ ARS, AS 0, Zapisnik delovnega sestanka z dne 24. 1. 1957, š. 4, a. e. 636; Zapisnik 4. seje upravnega odbora z dne 29. 1. 1957, š. 4, a. e. 637.

³¹ ARS, AS 0, Republiška komisija za revizijo investicijskih programov. Vrnitev investicijskega programa 1. 7. 1958, š. 5, a. e. 663; Zapisnik seje upravnega odbora Državnega arhiva z dne 11. 7. 1958, š. 5, a. e. 752.

²⁸ ARS, AS 0, Spomenica z dne 16. 11. 1955, š. 4, a. e. 560/55.

se investicijski stroški znižajo za polovico. Z ozirom, da gre za hrambo listin, je bila za komisijo vprašljiva tudi lokacija. Načrte s popravki so komisiji znova poslali. Februarja 1960 pa je komisija investicijski načrt za zidavo arhiva dokončno zavrnila.³² Menila je, da je investitor zaradi pocenitve sicer znižal objekt za eno etažo, celotnega programa pa po danih smernicah ni ustrezno predelal. Poleg tega so nastali zapleti z odločbo o lokaciji in potrebnim rušenjem dela poslopja tovarne Angora.

Kljub pripravam za graditev nove arhivske stavbe so bili tako Arhiv kot pristojni republiški organi prepričani, da bo zidava dolgotrajna in da je "treba še naprej iskati možnosti za provizorično prevskladiščenje ogroženega arhivskega materiala".³³

Arhiv je skušal dobiti v najem prostore v gradu Goričane, nekdanjem prosvetnem domu v Preski, v gradu Lisičje, višji upravni šoli pri Škofljici, a mu to nikjer ni uspelo. Izvršni svet pa je Arhivu leta 1957 predlagal selitev v nekdanjo Galetovo graščino v Siški. Zgradba ni bila niti dovolj velika niti ustrezno vzdrževana, zato ponudbe ni mogel sprejeti.³⁴ Za tem so mu ponudili še Naglasovo hišo na Novem trgu.³⁵ Tudi ta je bila premajhna in potrebna temeljite obnove.

Kmalu pa se je pokazalo, da republika novogradnje arhiva ne bo izvedla. Delegaciji arhiva, ki je obiskala predsednika Izvršnega sveta Borisa Kraigherja v zvezi z arhivskimi prostori, je ta povedal, da nove arhivske stavbe v trenutnem položaju še ni mogoče zgraditi. Obljubil pa je, da se bo zavzel, da bo Arhiv dobil celotno poslopje Poštne direkcije na Levstikovem trgu, da bo tja lahko prenesel gradivo, deponirano po kletih.

Zamisel je bila v tedanjih razmerah sprejemljiva in Društvo arhivskih delavcev, ki je ves čas spremljalo reševanje vprašanja prostorov, jo je s posebno resolucijo³⁶ podprlo. Tudi upravni odbor Arhiva, njegovi zunanji člani so bili takrat dr. Fran Zwitter, dr. Dušan Biber in Marjan Britovšek, je podprl zamisel, da Arhiv čimprej dobi preostale prostore, ki bodo omogočili "da se vanje spravijo vse arhivalije, ki so sedaj raztresene po kletih in neprimernih prostorih, da se uredi in napravijo dostopne".³⁷ Poudarili pa so,

da Arhiv ne sme opustiti priprav za novo stavbo. Poskrbi naj za načrte in finančna sredstva.

Konec leta 1958 se je Izvršni svet sporazumel s poštnim podjetjem, da bo njegovo stavbo odkupil za Arhiv in jo bo PTT izpraznil do konca leta 1964.³⁸ Zavod za ureditev stare Ljubljane je tedaj svetoval, da naj bi ob teh stavbah zgradili še primerno novo arhivsko skladišče. V tem smislu je inž. arh. Boris Kobe napravil idejni načrt za funkcionalno ureditev spomeniško zaščitenega stavbnega kompleksa ob Levstikovem trgu in za novo sedemetažno arhivsko skladišče "silos", ki bi stalo v neposredni bližini. Na Izvršnem svetu so bili z načrti zadovoljni in predlog za adaptacije in novogradnje silosa je bil sprejet v petletni program gradenj iz sklada LRS za negospodarske naložbe 1961-1965. Predračun je znašal 610.000.000.- din. Predvidenih je bilo tudi 100.000.000.- din za odkup poslopij na Levstikovem trgu št. 2 (danes št. 3). Zataknilo pa se je pri občini Ljubljana Center, ki ni hotela izdati lokacijske odločbe za zidavo. Najprej je zahtevala načrt za variantno lokacijo silosa na dvorišču obstoječega stavbnega kompleksa. Ko se je pokazalo, da silosa na dvorišču ni mogoče postaviti, pa je Arhivu poslala v podpis pogodbo za predhodna plačila v komunalni sklad, za rušenja stavb in preselitve, s katero je pogojevala izdajo lokacijske odločbe. Po mnenju Izvršnega sveta pogodba ni bila zakonita in Arhivu ni dovolil podpisa.³⁹

Kam iz slepe ulice? Po nasvetu Zavoda za ureditev stare Ljubljane je Arhiv razpisal interni anonimni natečaj za izdelavo idejnih načrtov za zgradbe Državnega arhiva in urbanistično ureditev širšega okoliša arhiva. Skupaj z Zavodom za ureditev stare Ljubljane je z Društvom arhitektov Ljubljana februarja 1963 sklenil pogodbo o organizacijski izvedbi internega natečaja za izdelavo idejnega projekta adaptacije obstoječih poslopij in novogradnje arhivskega skladišča ter urbanistično rešitev kompleksa med Grudnovim nabrežjem, Vožarskim potom, Karlovško cesto in Levstikovim trgom. Na natečaj se je prijavilo sedem članov Društva arhitektov Ljubljana ter dostavilo svoja dela. Komisija je izbrala projekta inž. arh. Braca (Vladimirja) in Mete Mušič in inž. arh. Toneta Bitenca, ki sta poleg funkcionalnih vprašanj najprimerneje rešila novo arhivsko skladišče na jugozahodni strani Gruberjeve palače. Z njimi so bile nato sklenjene pogodbe za izdelavo glavnih projektov.⁴⁰

³² ARS, AS 0, Dopis republiške komisije za revizijo investicijskih programov z dne 4. 2. 1960, š. 5, a. e. 663; Zapisnik seje upravnega odbora Državnega arhiva LRS z dne 28. 4. 1960, š. 6, a. e. 829/60.

³³ ARS, AS 0, Gradivo za razpravo na seji Sveta za kulturo in prosveto, poslano Arhivu 31. 5. 1957, š. 4, a. e. 650/57.

³⁴ ARS, AS 0, Spomenica, poslana Izvršnemu svetu skupščine LRS z dne 30. 10. 1957, š. 5, a. e. 680.

³⁵ ARS, AS 607, Arhivsko društvo Slovenije. Občni zbor društva z dne 16. 5. 1960, š. 4.

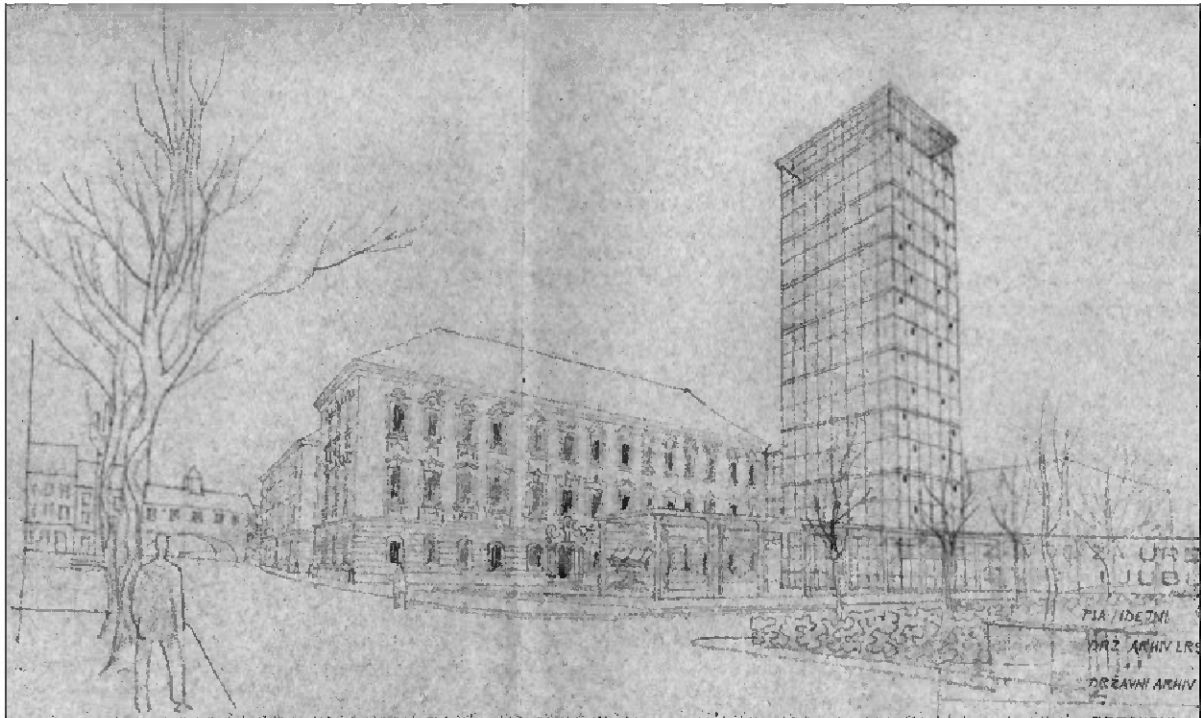
³⁶ ARS, AS 0, Resolucija Društva arhivskih delavcev z dne 30. decembra 1957, š. 5, a. e. 706/57.

³⁷ ARS, AS 0, Zapisnik 8. seje upravnega odbora Državnega arhiva LRS z dne 24. 12. 1957, š. 5, a. e. 713/57.

³⁸ ARS, AS 0, Dopis Državnega arhiva Izvršnemu svetu LRS z dne 18. 3. 1959, š. 5, a. e. 781.

³⁹ ARS, AS 0, Program negospodarskih investicij za razdobje 1961-1965, 10. 5. 1961, š. 61-64, a. e. 122/61; dopis Državnega arhiva z dne 23. 11. 1961, š. 61-64, a. e. 365/61; peta seja UO DAS z dne 7. 3. 1962, š. 61-64, a. e. 93/62.

⁴⁰ ARS, AS 0, Zapisnik zaključne seje natečajne komisije z dne 6. 8. 1963, š. 61-64, a. e. 339/63; AS 607, Arhivsko društvo Slovenije, Jože Maček, Nova zgradba Državnega arhiva SRS, referat na društvenem zborovanju v Celju, oktobra 1963.

Idejna skica za skladišče Državnega arhiva, 1961, projektant prof. inž. arh. Boris Kobe. Arhiv Republike Slovenije, AS 0, gradbeni načrti.

Leta 1965 je Arhiv končno prevzel v upravljanje celotni stavbni kompleks Poštne direkcije. Pripravljen je imel investicijski program za njegovo adaptacijo in izgradnjo. Dobil je tudi lokacijsko odločbo. Stroške za investicijo v višini 7.927.281 din⁴¹ naj bi dobil iz sklada SR Slovenije za negospodarske naložbe. Toda začela se je gospodarska reforma in z njo veliko varčevanje. V letu 1965 so morali vsi uporabniki republiškega proračuna znižati že odobrena sredstva za 7 odstotkov. Arhiv je moral vrniti dva milijona dinarjev,⁴² in to prav tedaj, ko mu je po dvajsetih letih prizadevanj vendarle uspelo dobiti prostore za namestitev arhivskega gradiva! Program izgradnje je bil zaradi gospodarske reforme odložen za nedoločen čas.

Arhiv je v izpraznjene prostore poštne stavbe preselil skoraj vse gradivo, ki ga je imel po kletih, razen s Cankarjeve 5 in Masarykove 14. Vendar ga je tudi tu moral zložiti na kup v Gruberjevi palači, ker ni imel sredstev za ureditev in opremo prostorov. Iskal je poti, da bi pridobil finančna sredstva. Nekaj prostorov je celo oddal v najem, da je lahko pokrival materialne stroške. Republiški skupščini pa je spomladi 1967 poslal spomenico, kjer je širše obrazložil položaj, ki je nastal s tem, da je dobil prostore, ne pa tudi

sredstev za njihovo ureditev in opremo. Podporo je iskal med delegati v skupščini. Svetovali so mu, naj izdela in predloži program ter predračun samo za obnovo poslopja za arhivske namene. Pripravil je skrčen program obnove obstoječih stavb, brez novogradnje in brez opreme, razen opreme za filmsko skladišče. Zanj bi potrebovali 4.400.000.- Novih din, izvedli pa naj bi ga v letih od 1968 do 1971.⁴³ Delegacija, v kateri so bili predstavniki Arhiva, Zgodovinskega inštituta Univerze in Slovenske akademije znanosti in umetnosti, je obiskala predsednika kulturnoprosvetnega zbora republiške skupščine in predstavila program. Že obljubljenе dotacije so bile v začetku leta 1968 odpovedane.⁴⁴

V naslednjih mesecih so pripravili nov program in predračun za sanacijo in adaptacijo arhivskih zgradb⁴⁵ ter ga dostavili Izvršnemu svetu. Podpredsednik Izvršnega sveta dr. Anton Hočevar, ki je s predsednikom skupščinskega kulturnoprosvetnega zbora Milošem Poljanškom, dr. Ernestom Petričem in republiškim sekretarjem za kulturo Tomom Martelancem s tem v zvezi

⁴¹ ARS, AS 0, Delovno poročilo Državnega arhiva za leto 1965, š. 65-69, a. e. 64/66.

⁴² ARS, AS 0, Dopis Državnega arhiva z dne 9. 8. 1965, š. 65-69, a. e. 460/65; Delovno poročilo Arhiva Slovenije za leto 1966, š. 65-69, a. e. 57/67.

⁴³ ARS, AS 0, Delovno poročilo Arhiva Slovenije za leto 1967, š. 65-69, a. e. 83/68; "Predlog za sanacijo in adaptacijo zgradbe Arhiva Slovenije na Levstikovem trgu 3", š. 65-69, a. e. 410/67.

⁴⁴ ARS, AS 0, Zapisnik 3. seje razširjene delovne skupnosti Arhiva Slovenije z dne 31. 1. 1968, š. 65-69, a. e. 71/68.

⁴⁵ ARS, AS 0 "Program za ureditev materialnih pogojev Arhiva Slovenije" z dne 7. 5. 1968 in priloga "Predračun za sanacijo in adaptacijo zgradbe ter nabavo polic in druge opreme", š. 65-69.

*Maketa skladišča Državnega arhiva, 1961, projektant prof. inž. arh. Boris Kobe.
Arhiv Republike Slovenije, AS 0, gradbeni načrti.*

obiskal Arhiv, je svetoval, naj načrtujejo bolj dolgoročno, z manjšimi koraki. Arhiv je nato pripravil petletni načrt obnove. Izvršni svet je načrt podprl in republiška skupščina je aprila 1969 sprejela odlok o finančnem programu za financiranje obnove stavbe Arhiva Slovenije,⁴⁶ ki je predpisoval obnovev poslopij v petih letih. Naložba je skupno znašala 5,569.280 din.

Po tem odloku so bila na podlagi programa, ki ga je izdelal Arhiv, zagotovljena sredstva za adaptacijo trakta ob Rožni ulici in nabavo opreme (1,164.000.- din), za adaptacijo trakta ob Levstikovem trgu in za nabavo opreme (2,353.600.- din) ter za adaptacijo trakta ob Zvezdarski ulici in za nabavo opreme (2,051.680.- din).

Arhiv je takoj naročil izdelavo načrtov. Še isto leto jih je izdelal Slovenija projekt z glavnim projektantom inž. arh. Janezom Trenzem. Pridobili so tudi gradbeno dovoljenje. Začeli naj bi prvo fazo, to je na objektu nekdanjih hlevov ob Rožni ulici. Pokazalo se je, da je smotrnejše stari objekt porušiti in na njegovem mestu zgraditi enako visoko dvonadstropno novo skladišče. Z dovoljenjem občine Ljubljana Center so avgusta 1969 objekt porušili skupaj z lopo ob južni fasadi Gruberjeve palače. Tedaj pa so se stanovalci Rožne ulice pritožili, češ, da postopek za pridobitev gradbenega dovoljenja ni bil pravilen. Uspelo jim je. Občina ga je morala obnoviti, kar je začetek gradbenih del zavleklo za celo leto. Graditi so začeli 26. oktobra 1970. Napravili so

izkop v globino dveh metrov, 11. novembra pa so na zahtevo Službe družbenega knjigovodstva morali dela ustaviti. Financiranje gradnje naj bi ne bilo urejeno, ker so bila sredstva po predračunu višja, kot jih je za trakt ob Rožni ulici predvideval odlok republiške skupščine iz leta 1969. Odlok je namreč predvidel financiranje po fazah. Razdelitev pa je bila približna, ker ob pripravi odloka še niso imeli načrtov. Mišljeno je bilo, da bo mogoče med fazami v okviru odloka sredstva prelivati, a Služba družbenega knjigovodstva tega ni dovolila. Potrebna je bila sprememba odloka. Po nerazumljivih birokratskih zapletih, ki so trajali celi dve leti, so gradbena dela lahko nadaljevali šele julija 1972.⁴⁷

Leta 1973 je bilo skladišče ob Rožni ulici zgrajeno. Zaradi podražitev pa je denar, ki je bil leta 1969 predviden za vse tri trakto, zadoščal le za golo stavbo in dve etaži polic.⁴⁸ Morali so pridobiti dodatna finančna sredstva za ureditev centralnega ogrevanja, za zgraditev kotlovnice, vkop cisterne, zgraditev stika z Virantovo hišo, nabavo polic in še nekaj druge opreme. Tudi to je trajalo več kot dve leti. Uporabno dovoljenje so dobili sredi leta 1976 in takrat so začeli seliti gradivo. Vseljeno skladišče je bilo svečano odprto na dan arhivov, 20. oktobra 1976.⁴⁹

⁴⁷ ARS, AS 0, Informacija o problemih Arhiva Slovenije z dne 14. 4. 1972, š. 70-72, a. e. 138/72.

⁴⁸ ARS, AS 0, Dopis Arhiva Slovenije z dne 20. 7. 1973, š. 73, a. e. 323/73.

⁴⁹ Poročilo o delu Arhiva Slovenije za leto 1976, str. 26.

⁴⁶ Ur. l. SRS, 14-III. 1969.

Skladišče ob Rožni ulici je bilo prvo namensko zgrajeno arhivsko skladišče v Sloveniji. V trietažno poslopje, s tlorisom 12,20 krat 40 (oz. 32,5) metrov z uporabno površino 1200 kvadratnih metrov, je bilo mogoče postaviti 6000 tekočih metrov arhivskih polic.

Sredi sedemdesetih let je Arhiv pripravil nove načrte za sanacijo in izgradnjo arhivskih stavb. V tem času so na različnih ravneh potekale razprave o arhivski problematiki v republiki; prirejali so jih Arhiv in Arhivsko društvo v povezavi z drugimi organizacijami, z namenom obveščanja in ozaveščanja o nujnosti njenega reševanja⁵⁰. Vzporedno s tem so potekala prizadevanja za zagotovitev finančnih sredstev. Leta 1976 so pridobili finančna sredstva za obnovo fasade in baročnega stopnišča Gruberjeve palače, pripravili so dokumentacijo za adaptacijo Virantove hiše in idejni projekt za obnovo celotnega stavbnega kompleksa, ki so jo načrtovali izvesti v letih 1977-1981. Republiški komite za kulturo je pripravljala izčrpno informacijo za republiško skupščino, ki naj bi bila podlaga za sprejetje odloka o zagotovitvi finančnih sredstev za sanacijo Arhiva. Zaradi slabega finančnega položaja v letu 1977 odloka skupščina ni sprejela, pač pa je Izvršni svet Arhivu odobril 5,299.655.- din za izpolnitev prve faze petletnega sanacijskega načrta.⁵¹ Začela so se obnovitvena dela v Virantovi hiši in severnem delu pritličja Gruberjeve palače za potrebe konservacijskega laboratorija. V tem letu je Arhiv pridobil v uporabo tudi grad Lisičje. Konec leta 1977 je Republiški komite za kulturo pripravil za republiško skupščino informacijo o arhivski službi v SR Sloveniji, v kateri je bila poudarjena potreba, naj se nadaljuje začeta sanacija republiškega arhiva, za katero že obstaja petletni sanacijski program. Po razpravi o informaciji⁵² decembra 1977 je republiška skupščina 19. junija 1978 sprejela zakonski odlok,⁵³ ki je Arhivu zagotovil 94 milijonov din za sanacijo, ki je že potekala. Predvidena je bila taka dinamika vlaganj: 1978. leta 8,800.000.- din, leta 1979 20,400.000.- din, leta 1980 7,600.000.- din, leta 1981 46,423.000.- din in 1982 10,820.000.- din.

Načrt sanacije je obe obstoječi stari zgradbi funkcionalno vključil v arhivski program. Za baročno Gruberjevo palačo, ki bi bila osrednji

objekt, je bila predvidena revitalizacija. V njej naj bi bili prostori za javni program Arhiva, študijski del, upravo in tehnične službe. Virantova hiša, ki je kot kulturni spomenik manj pomembna, je bila v celoti namenjena za skladišča, tako kot so bila samo skladišča v novi stavbi ob Rožni ulici, kjer naj bi usposobili za uskladiščenje gradiva tudi podstrešje. Idejni osnutek je bil narejen za petetažno novo stavbo med Zvezdarsko ulico in Grudnovim nabrežjem, kjer naj bi bila skladišča, trezor in zaklonišče. Projekt pa je bil izdelan za prizidek ob Gruberjevi palači, ki bi povezal v enoten stavbni kompleks vse obstoječe in načrtovane nove stavbe. V tem prizidku bi bile garaže, sprejemno skladišče, hišnikovo stanovanje, delovni kabineti in prostori za prehrano delavcev. Za Arhiv je bil rezerviran tudi prostor oziroma stavbe na današnji Zvezdarski ulici 4 in Rožni 8, kar pa v odloku še ni bilo upoštevano. Na praznem prostoru pred Gruberjevo palačo je bil načrtovan stilni, baročni park.⁵⁴

Projekte je še naprej pripravljala Slovenija projekt. Dipl. inž. Janez Trenz je poleg skladišča v Rožni ulici projektiral še prenovo Virantove hiše (razen nove zasteklitve oken na arkadnih hodnikih) in Gruberjeve palače, projekte za novi prizidek ob Gruberjevi palači, skladišče med Zvezdarsko ulico in Grudnovim nabrežjem ter prenovo podstrešja v Rožni ulici pa dipl. inž. arh. Svetozar Križaj. Projektiranje in izvajanje je potekalo ob sodelovanju spomeniškovarstvene službe, ki jo je izvajal Ljubljanski regionalni zavod za spomeniško varstvo.

Prva je bila v letih 1977 in 1978 adaptirana in opremljena Virantova hiša z delom pritličja Gruberjeve palače, kamor se je konec leta 1979 preselila konservacijska služba iz Muzeja narodne osvoboditve v Ljubljani. Leta 1979 je bila obnovljena še fasada.

V letih 1979 in 1980 je bila obnovljena in restavrirana notranjščina Gruberjeve palače.⁵⁵ Že pred tem je bila leta 1976 obnovljena fasada in restavrirano ovalno Gruberjevo stopnišče s Herleinovo sliko na svodu. Restavriranje stopnišča je vodil prof. Franc Kokalj, sodelovala sta konservatorja Ivan Pavlinec in Momo Vuković. Herleinovo poslikavo je restavriral akademski slikar in restavrator Viktor Snoj. Oktobra 1977 so pred začetkom obnavljanja Virantove hiše od tam začasno preselili arhivsko čitalnico v prvo nadstropje Gruberjeve palače. Tedaj so obnovili vhodno vežo in štukature v sobi pred kapelo. Odprli so vhod v Arhiv iz Zvezdarske ulice po Gruberjevem stopnišču.

Vzporedno z obnovo Gruberjeve palače je

⁵⁰ ARS, AS 607, Arhivsko društvo Slovenije, Informacija o arhivski službi v Sloveniji in njenih problemih, izdelana na podlagi ankete konec leta 1972, poslana CK ZKS in Izvršnemu svetu skupščine SRS, §. 72-73; Pismo o stanju arhivske službe, Arhivi I, Ljubljana 1978, str. 45 sl.

⁵¹ Poročilo o delu Arhiva Slovenije za leto 1976, str. 1-2; Poročilo o delu Arhiva Slovenije za leto 1977, str. 2 in str. 35.

⁵² M. Oblak-Čarni, Razprava o arhivih v skupščini SR Slovenije, Arhivi I, Ljubljana 1978, str. 47 sl.

⁵³ Zakon o investicijskih vlaganjih socialistične republike Slovenije v graditev objektov in nabavo opreme v obdobju od leta 1978 do leta 1982. Ur. l. SRS št. 17, Ljubljana 4. avgust 1978, leto XXXV, str. 1622.

⁵⁴ Oblak-Čarni Marija, Ema Umek, Načrtovanje in gradnja arhivske stavbe na primeru Arhiva SR Slovenije, Arhivi '79, Maribor 1979.

⁵⁵ Ema Umek, Janez Kos in Milček Komelj, Arhiv SR Slovenije in Gruberjeva palača. Kulturni in naravni spomeniki Slovenije. Zbirka vodnikov, zv. 119. Ljubljana 1982.

bilo v letih 1979 in 1980 usposobljeno za skladišče podstrešje v Rožni ulici, tako da je bilo dvignjeno in ustrezno izolirano.

Leta 1980 je bila sanacija arhivskih stavb ustavljena oziroma upočasnjena zaradi stabilizacijskih ukrepov. Leta 1981 so do konca izvedli začeta dela v Gruberjevi palači. S policami so opremili prostore za knjižnico in vanje preselili knjige. Dopolnili so pisarniško opremo v delovnih prostorih. Odprli so arhivsko čitalnico v drugem nadstropju Gruberjeve palače. V podstrešni etaži skladišča v Rožni ulici so namestili predalčnike za katastrsko gradivo in načrte. V skladiščih so namestili alarmne naprave proti požaru.

Načrtovane zidave skladišča med Zvezdarsko ulico in Grudnovim nabrežjem, prizidka h Gruberjevi palači in filmskega skladišča na Lisičjem so ostale pri načrtih. Zato filmskega arhivskega gradiva niso mogli preseliti v ustreznejša, bolj suha skladišča. Bili so tudi brez potrebnih rezervnih skladišč za nova prevzemanja.⁵⁶

Dotlej opravljena sanacija arhivskih stavb je, kljub nedokončanosti, pomenila velik napredek za delovanje arhivske institucije. Vse arhivsko gradivo, v arhivskih skladiščih ga je bilo takrat okrog petnajst tisoč tekočih metrov, so zložili na police in je postalo dostopno za raziskave. Prav tako je bila ustrezno nameščena in dostopna knjižnica (ok. 14.000 zvezkov). Arhiv je dobil konservatorsko in restavratorsko delavnico ter možnosti za kadrovske razvoj. Na novo je zaživela tudi Gruberjeva palača, izjemen umetnostni spomenik. V njej je od leta 1978 sedež Arhiva, z vhodom po baročnem stopnišču iz Zvezdarske ulice.

V naslednjih nekaj letih so bila opravljena vzdrževalna dela, razne izboljšave in dopolnitve. Leta 1982 je bilo na gradu Lisičje adaptirano prvo nadstropje in opremljeno s policami (1605 tekočih metrov). V Gruberjevi palači so nadaljevali obnovo štukatur. Restavriral jih je mojster Branimir Krulc. V sobi za kapelo v prvem nadstropju so odkrili in restavriral stenske poslikave, to so opravili konservatorji Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine. Pritlična okna v Rožni ulici so zaščitili s kovinskimi polknicami.

Leta 1983 so v skladišču na Cankarjevi 5 zamenjali pod in postavili kovinske police. V gradu Lisičje so uredili hišniško stanovanje. Leta 1984 je bil vgrajen agregat za uravnavanje vlage v skladišču za filme v Virantovi hiši. Leta 1986 je bila po načrtih arhitekta Svetozarja Križaja zgrajena vratarnica v Gruberjevi palači. Leta 1986 je arhiv pridobil opremo za mikrofilmski laboratorij. Leta 1990 je bila v čitanici odkrita in naslednje leto restavrirana bidermajerska poslikava. Delo je financiralo mesto Ljubljana in je potekalo pod nadzorom Ljubljanskega regionalnega zavoda za varstvo naravne in kulturne

dediščine.⁵⁷ Vodila ga je restavratorica Lidija Avbelj. Čitalnica in prostori, namenjeni javnemu programu v arhivu, so bili na novo opremljeni.

Zaradi prostorske stiske si je Arhiv prizadeval za nadaljevanje ustavljenih gradbenih del. Pripravil je načrte. Izvršni svet je leta 1989 sprejel sklep o izgradnji prizidka h Gruberjevi palači, vendar ga republiški skupščini ni predložil in zidava ni bila sprejeta v program investicij za leto 1990.⁵⁸

Konec osemdesetih let so se dozidav k baročni Gruberjevi palači, ki so bile vedno trd oreh za projektante, lotili študentje na študijskem raziskovalnem taboru "Baročna Ljubljana" leta 1989 pod vodstvom profesorja Janeza Koželja. H Gruberjevi palači bi zgradili prizidek in ji še z enim portalom vrnilo simetrijo, ki je bila porušena s prizidkom, zgrajenim v času Ilirskih provinc. Na južnem robu parka pa bi zgradili Gruberjevi palači enakovreden objekt, ki bi stal tudi na mestu hiš na Žabjaku. Te so predvideli za rušenje.⁵⁹ Pod mentorstvom istega profesorja je leta 1991 tudi diplomantka Tjaša Štampihar izdelala diplomsko delo "Projektna študija dozidave in preureditve Gruberjeve palače v Ljubljani za potrebe Arhiva Republike Slovenije". Arhiv je pri nadaljnjem načrtovanju izgradnje arhivskih stavb opozoril na te nove in zanimive ideje študentov.

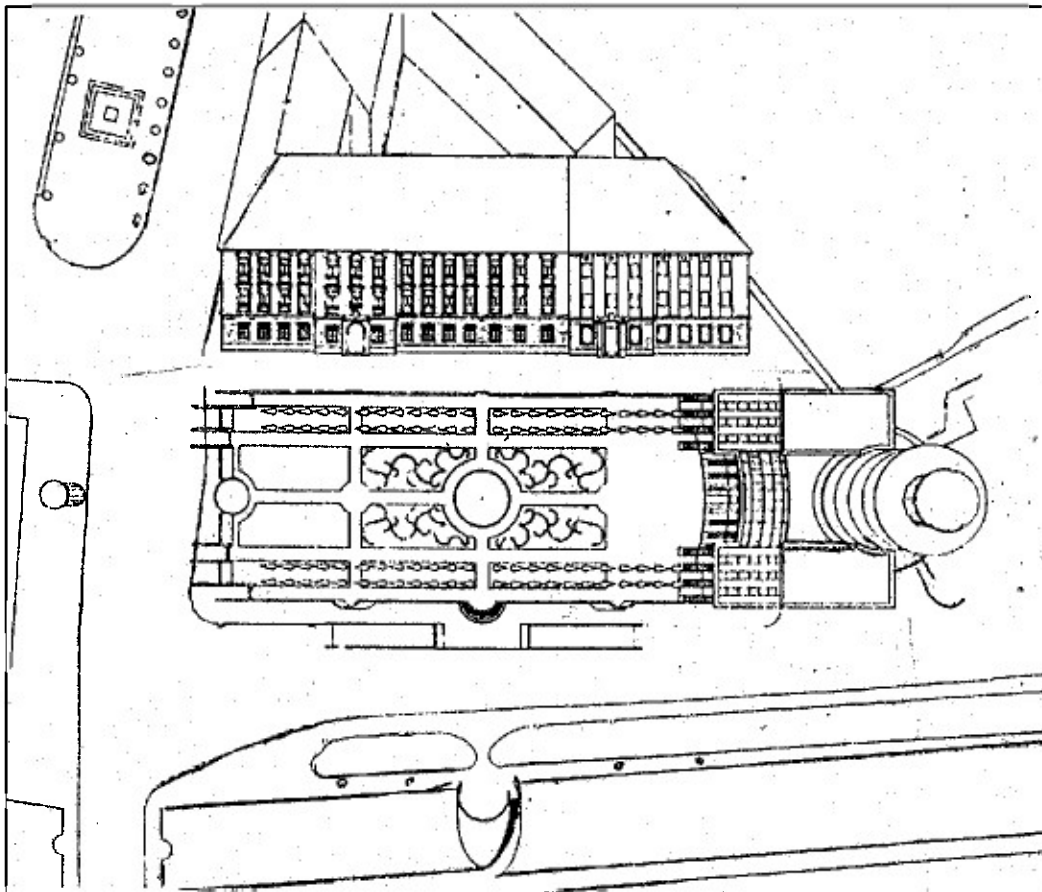
Družbene spremembe leta 1990 in z njimi povezane reorganizacije so pred Arhiv postavile nove naloge. Ob razpustitvi nekaterih upravnih organov, interesnih skupnosti, zlasti pa ZKS in SZDL je nastalo vprašanje zaščite in prevzema v Arhiv velikih količin gradiva (okrog dvanajst tisoč tekočih metrov). Ker ni imel prostora, je gradivo skušal zaščititi na mestih, kjer je nastalo. Ob vključitvi Zgodovinskega arhiva Zveze komunistov Slovenije 1990 in Arhiva Inštituta za novejšo zgodovino (1992) ter kasneje tudi Arhiva sekretariata za notranje zadeve, je prevzel tudi njihova arhivska skladišča. Izvršni svet je opozoril na nujnost uresničitve sklepa iz leta 1989 o izgradnji prizidka h Gruberjevi palači. V smislu ustavljene sanacije je Arhiv pripravil načrt, po katerem bi obnovo in dozidave v letih od 1991 do 1995 končali. Poleg prizidka I so načrtovali prizidek II in adaptacijo stavb ob južnem robu parka pred Gruberjevi palačo za potrebe Arhiva in sanacijo celotnega gradu Lisičje in ob njem izgradnjo filmskega skladišča z laboratorijem. Po oceni, ki so jo pripravili s pomočjo strokovnih služb Republiškega sekretariata za pravosodje in upravo, bi stroški za zidavo prizidkov znašali 73 milijonov dinarjev, za prenovo gradu Lisičje in

⁵⁷ Obvestila Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana, junij 1991, VII-2.

⁵⁸ Prav tam, junij 1989, V-2, str. 10 (168. seja Izvršnega sveta SR Slovenije).

⁵⁹ Darinka Kladnik, Kronika zamisli. Baročna Ljubljana – kot študijski izziv. Dnevnik, Ljubljana, 13. 5. 1989, str. 5.

⁵⁶ Poročilo o delu Arhiva SR Slovenije v letu 1981.

Skica dozidave Gruberjeve palače. Darinka Kladnik, Kronika zamisli. Baročna Ljubljana – kot študijski izživ, Dnevnik, Ljubljana 13. maj 1989, str. 5.

za zidavo filmskega skladišča z laboratorijem pa 33 milijonov dinarjev.⁶⁰

Ko so načrt predstavili ministru za kulturo, je ta podprl prizadevanja Arhiva za ureditev prostorske problematike, a je menil, da bi bilo treba razmišljati o novogradnji za kompleksnejšo rešitev bolj dolgoročnih potreb.⁶¹ (Nekatere ustanove, na primer Mesto Ljubljana, Etnografski muzej, so v tistem času želele Gruberjevo palačo pridobiti za svoje dejavnosti). Konec leta 1990 pa se je pokazala možnost pridobitve prostorov za arhiv v eni od ljubljanskih vojašnic, ki naj bi bile kmalu izpraznjene. Kazalo je, da bi bila to najhitrejša rešitev, zato jo je predlagal tudi minister kot alternativo za (najbrž) zelo dolgoročno novogradnjo.

Arhiv je zaprosil za eno izmed vojašnic. Opozoril pa je, da mora biti stavba v mestnem jedru ali njegovi neposredni bližini, dostopna raziskovalcem. Prostor mora biti adaptiran in opremljen skladno s potrebami arhivske stroke. Potrebovali bi deset tisoč kvadratnih metrov površine, s tem

da bi obdržali skladišči v Virantovi hiši in ob Rožni ulici, ki sta bili adaptirani za arhivske potrebe.

Dne 3. septembra 1992 je Ministrstvo za kulturo s sklepom Vlade dobilo v upravljanje in uporabo poslopje bivše kasarne na Roški cesti v Ljubljani za potrebe Arhiva Republike Slovenije, republiškega Restavratorskega centra in Zgodovinskega arhiva Ljubljana. Še isto leto je Arhiv s sodelovanjem vladinega Servisa skupnih služb prijavil naložbo za proračunsko leto 1993, drugič pa leta 1993 za proračunsko leto 1994. To leto je pripravil načrte in še računal na vselitev "dve leti pred koncem tisočletja".⁶²

V vojašnico so naselili begunce iz Bosne in ti so v njej ostali do avgusta 1995. Tudi v naslednjih letih rekonstrukcija ni potekala po predvidenih načrtih. Obnovljen je bil le trakt, v katerega se je vselil republiški Restavratorski center. Arhiv je moral iskati novečasne prostore za skladiščenje gradiva. Doslej ima gradivo razpršeno na nekaj lokacijah v Ljubljani in na Lisičjem. Dobil pa je zagotovila, da se bodo obnovitvena dela začela spomladi 2002.

⁶⁰ ARS, AS 0, Gradbene zadeve 1990. Prostorska sanacija Arhiva Republike Slovenije 1991-1995.

⁶¹ Prav tam. Republiški sekretariat za kulturo: Mnenje k načrtu izgradnje Arhiva Republike Slovenije z dne 9. 10. 1990.

⁶² Obvestila Arhiva, Ljubljana, marec 1994, X-1, str. 30-49.

Vojašnica na Roški cesti, obnovitvena dela aprila 2002. Arhiv Republike Slovenije, Fototeka.

SUMMARY

THE BUILDINGS OF OUR NATIONAL ARCHIVES

After the collapse of the Austro-Hungarian monarchy in 1918, the archival material from the entire Slovenian national territory as well as the appertaining archivists from the central agencies of the former monarchy were meant to come under the roof of the Provincial Archives in Ljubljana. The expansive merged archives would be located in one of the emptied barracks.

The idea of creating the Slovene national archives slowly began to take shape. In 1926 the then State archives were confined to the National museum without any prospects for expansion. After 1945 the search for a solution to the problem of space was intensified. A new building was planned in the first five-year plan already but the project did not go ahead due to the events of 1948. In 1953, the Archives moved first to the casino building and still in the same year, to the old building of the Post headquarters on the Levstik square. At the end of the 1950s, another attempt to build new premises on Aškrčeva street failed. **The Archives started to plan a reconstruction of the buildings complex along Levstik square and a new construction of a depot next to it.** After further failed attempts – in 1961 it was due to the opposition of the Ljubljana municipality and in 1965 because of the economic reform – a new depot was built **in Rožna street during the years 1972-76.** In the years 1977-1981, the Virant house and the Gruber palace were renovated. The Archives thus received the appropriate repositories for the archival material that had been acquired thus far, the conservation and restoration workshop, and the working premises. But the necessary reserve repositories were still missing. Due to the economic situation at the time, the Archives could not complete the planned renovation. They struggled to pursue the construction, especially after 1990 when many offices and institutions had been closed down due to the social changes and consequently, large quantities of archival material had to be taken over. In 1992, the Archives were granted the premises in the emptied barracks on Roška street in Ljubljana. While the premises are still waiting to be renovated, the newly acquire archival material has been deposited in the rented storehouses around Ljubljana and in Lisičje.